

Алена ВОДНЕВА

Аспірант кафедры гісторыі Расіі гістарычнага факультэта БДУ, супрацоўнік Фундаментальнай бібліятэкі БДУ.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя Беларусі і Расіі XIX ст., персаналіі беларускай гісторыі, гісторыя культуры і расійска-беларускіх культурных зносін XIX ст.

Аўтар 19 навуковых публікацый.

ФАДЗЕЙ БУЛГАРЫН і яго газета “Северная пчела”

Фадзей Булгарын — вядомы журналіст часоў Мікалая I, выдавец часопісаў “Литературные листки”, “Северный архив”, “Сын Отечества”, а таксама першай у Расіі прыватнай газеты “Северная пчела”. Ён стаў аўтарам першага расійскага авантурнага рамана “Іван Выжыгін”.

Ключавыя словы: Фадзей Булгарын, журналістыка, літаратурная рэпутацыя, Расійская Імперыя, сацыяльна-эканамічныя і грамадскія погляды

Фадзей Булгарын. 1838 г.

Фадзей Булгарын нарадзіўся 24 чэрвеня 1789 г. у сям’і шляхціца Бенедыкта Булгарына ў маёнтку Пырашава Мінскага ваяводства. У 1798 г. Булгарын паступіў у Сухапутны кадэцкі корпус у Пецярбургу. Ён стаў першым выхадцам з беларускіх зямель у гэтай навучальнай установе. Яшчэ ў часы вучобы ён пісаў “басні, сатыры, пачинаў поэмы, комедии”, урыўкі з якіх распаўсюджваліся сярод навучэнцаў [1, с. 106, 136].

У 1805 г. у званні карнета Ф.Булгарын паступіў ва Уланскі полк вялікага князя Канстанціна Паўлавіча [2, с. 438]. У 1807 г. браў удзел у Фрыдландскай бітве і за праяўленую адвагу ўзнагароджаны ордэнам Святой Ганны III ступені [2, с. 440]. У 1810—1811 гг. Булгарын у чыне падпорука спачатку ў расійскай арміі выйшаў у адстаўку, а потым паступіў на службу ў французскую армію ў складзе Польскага легіёна. Хутчэй за ўсё, асноўнай прычынай пераходу Ф.Булгарына ў французскую армію стаў юнацкі максімалізм, жаданне падарожнічаць, ваяваць за свае ідэалы, захопленасць ідэямі магчымасці адраджэння Рэчы Паспалітай.

У час ваеннай кампаніі 1814 г. у Францыі Булгарын быў узяты ў палон прускімі войскамі [2, с. 442]. Ваенную кар’еру ён завяршыў у чыне капітана французскай арміі. Пасля вайны з Напалеонам паміж бакамі адбыўся абмен палоннымі, а салдатам і афіцэрам польскай арміі абвясцілі амністыю.

У гэты час Булгарын заняўся самаадукацыяй. У Вільні праслухаў курс лекцый ва ўніверсітэце [3, с. 430], пазнаёміўся з літаратурным та-

варыствам шубраўцаў. Шубраўцы высмейвалі неадукаванасць, азартныя гульні, масонства і таямнічыя абрады, спрабавалі задаваць маральныя арыенціры ў сучасным грамадстве [3, с. 137].

У 1819 г. Ф.Булгарын стаў павярным свайго дзядзькі Паўла Булгарына ў судовым працэсе. Для вядзення справы ён адправіўся ў Пецярбург [4, с. 444—445]. Працэс доўжыўся больш за 10 гадоў і скончыўся перамогай Булгарыных [3, с. 101].

Апроч выканання сямейных даручэнняў Булгарын пачаў займацца літаратурнай дзейнасцю. Ён звярнуўся да міністра народнай асветы і духоўных спраў Расійскай Імперыі князя А.М.Галіцына па дазвол выдаваць у сталіцы “Дамский журнал” на польскай мове. Яго канцэпцыя прадугледжвала экскурсы ў гісторыю, развагі пра выхаванне нораваў прадстаўнікоў расійскага грамадства, агляд паэзіі. Выдаваць часопіс па-польску Булгарыну не дазволілі [5, с. 559].

Напрыканцы 1819 г. у газеце “Русский инвалид” пабачыла свет першая публікацыя “Битва под Кульмам 30 верасня 1813 года, урыўкі з успамінаў польскага афіцэра Тадэвуша Б.” [6, с. 32]. Неўзабаве Ф.Булгарын стаў супрацоўніцам з часопісам “Сын Отечества”.

Малады журналіст хутка зблізіўся з расійскімі ліберальнымі коламі, у тым ліку з членамі Вольнага грамадства аматараў расійскай літаратуры [7, с. 9]. Даследчыкі гісторыі журналістыкі лічаць, што ўзаемадзеянне Булгарына з ліберальна настроенымі дзеячамі расійскага грамадства было накіравана на атрыманне пэўных выгод [8, с. 233]. Але на наш погляд,

малады Булгарын далучыўся да кола ліберальных дзеячаў не дзеля будучай кар’еры: дамагаўся трывалага становішча з дапамогай тых, хто сам быў пад наглядом урада і ў кожны момант мог быць арыштаваны, даволі складана. У той перыяд яму сапраўды былі блізкія ліберальныя пазіцыі. Ён быў добра знаёмы з будучымі дзекабрыстамі: К.Ф.Рылеевым, М.І.Тургеневым, А.А.Бястужавым і М.А.Бястужавым, В.К.Кюхельбекерам і А.В.Карніловічам [3, с. 233] — і падзяляў іх погляды аб паступовым рэфармаванні расійскага грамадства.

На пачатку 1820-х гг. Булгарын задумаў выданне ўласнага часопіса. Другая палова кіравання Аляксандра I — час узмацнення цензуры, у тым ліку для друкаванага слова. З’явілася практыка папярэдняга разгляду рукапісаў спецыяльнымі цензарамі розных ведамстваў, а потым афіцыйнымі цензурнымі ўстановамі. Ключавым крытэрыем ацэнкі зместу друкаваных выданняў стала адпаведнасць прынцыпам “хрысці-

янскай пабожнасці”. Забаранялася абмяркоўваць дзейнасць дзяржаўнай адміністрацыі. Выдаваць часопіс выходзіў з земляў былой Рэчы Паспалітай у такіх абставінах — задача, на першы погляд, немагчымая. Тым не менш Булгарын атрымаў дазвол на выданне з 1822 г. часопіса па гісторыі, статыстыцы і падарожжах пад назвай “Северный архив” [9, с. 92].

“Северный архив” выходзіў у пачатку і ў сярэдзіне кожнага месяца. Ф.Булгарын сачыў за дакладнасцю друкаванага матэрыялу і сам каментаваў большасць публікацый. Ён самастойна вывучаў гісторыю, статыстыку, геаграфію [10, с. 37]. Менавіта ў той час была закладзена аснова для яго багатай прыватнай бібліятэкі, якая змяшчала некалькі тысяч асобнікаў, у тым ліку рэдкія экзэмпляры рукапісаў і стардрукаў. Булгарын, як рэдактар новага часопіса, імкнуўся прадставіць расійскаму чытачу прыклад выдання еўрапейскага ўзроўню.

Часопіс публікаваў крыніцы і дакументы, якія былі атрыманы з афіцыйных і прыватных збораў, бібліятэк, архіваў. Напрыклад, у першым нумары за 1823 г. былі надрукаваныя “Лісты Імператара Пятра Вялікага”. Раздзел “Падарожжа” расказваў пра падарожжы ў Амерыку, Кітай, Манголію [10, с. 514—536]. Таксама ў часопісе змяшчаліся рэцэнзіі на сачыненні і статыстычныя агляды [10, с. 37—91]. “Северный архив” дзейнічаў да 1829 г., калі ён аб’яднаўся з “Сыном Отечества” ў “единый журнал словесности, политики и истории” [11, с. 45]. “Сын Отечества” спыніў выхад у 1852 г.

“Северный архив” стаў першым удалым праектам Булгарына. Часопіс меў поспех сярод навукоўцаў і адукаваных чытачоў. У ім друкаваліся сур’ёзныя артыкулы, гістарычныя дакументы і цікавыя падарожжныя нататкі. Пра ўдалую рэалізацыю булгарынскага праекта пісалі яго сучаснікі: “При начале журнала, имя издателя его было совершенно неизвестно. Но через год или два имя Ф.В.Булгарин заслужило громкую известность”, — паведамляў сучаснік, журналіст і крытык М.А.Палявой [12, с. 145].

У красавіку 1823 г. Ф.Булгарын падаў у Пецярбургскі цензурны камітэт прашэнне аб атрыманні дазволу пачаць выданне новага часопіса — “Литературные листки” [9, с. 92]. Ён імкнуўся выйсці за рамкі навуковых матэрыялаў, якія складалі “Северный архив”, і глядзеў у бок больш жывога і актуальнага для чытача зместу. Туды павінны былі ўвайсці наступныя раздзелы: “Проза” (нораваапісальныя нарысы, крытычныя рэцэнзіі), “Вершы”, “Аб’явы пра кнігі, эстампы, ноты, друкарні”, “Весткі” (пра мастакоў і іх творы, апісанні цікавых выпадкаў і інш.) [5, с. 565].

У 1823 г. Булгарын штотомсяць выпускаў “Литературные листки”, а ў 1824 г. — два разы на месяц. Нягледзячы на тое, што часопіс выходзіў толькі паўтара года, ён адыграў важную ролю ў гісторыі рускай літаратуры.

“Листки” былі жывым і палемічным часопісам, які змяшчаў інфармацыю пра падзеі літаратурнага жыцця. Літаратуразнавец А.І.Рэйт-блат адзначаў, што ўпершыню ў рускай літаратуры быў зроблены акцэнт на камерцыйны бок выдання (хуткасць, памер ганарараў) і поспех у публіцы [9, с. 93]. Адным з новых для расійскага чытача стаў жанр нораваапісальнага нарысу, у якім журналіст разважаў на жыццёвыя тэмы аб характары людзей і духоўнасці. Напрыклад, у адным з нарысаў Булгарын вельмі дакладна патлумачыў паняцце вопытнасці: “Это волшебное зеркало представляет все вещи в их настоящем виде, и сия-то опытность возбуждает в человеке сильную привязанность к жизни, коей истинную цену он наконец познал” [10, с. 398]. “Литературные листки” забяспечылі Булгарыну вядомасць дасціпнага журналіста, які меў сваё меркаванне і смеласць выказацца па самых розных пытаннях [11]. Літаратар, які яскрава паказаў на старонках часопіса норавы расійскага грамадства, стаў улюбёнцам публікі.

У 1825 г. Ф.Булгарын выдаў першы ў Расіі тэатральны альманах “Русская Талия” з артыкуламі М.Н.Загоскіна, А.А.Шахоўскага і некаторых іншых пісьменнікаў [12,

СЪВЕРНЫЙ АРХИВЪ.

1825. № V.

I.

И С Т О Р И Я.

Краткая Истогія Финляндии (*).

(Продолжение см. № 18 Сп. Арх. 1824.)

Петръ I, вступивъ на престолю Все-россійскій, вознамѣрился преобразовать народъ свой, дабы сравнявъ его съ прочими Европейскими народами. Но для сего нужно было имѣть ближайшее сношеніе съ прочими Европейскими Государствами, ко-его нельзя было достигнуть иначе, какъ возвративъ приморскія области, Ингерманландію и Карелію, издревле принадлежавшія Новгороду, но въ смутныя времена оплоторхиуныи Шведами отъ Россіи. Мудрый Государь началъ съ того, что обратилъ особенное вниманіе на военную часть:

(*) Статья сія, сообщаемая мнѣ опривками, помѣщеная въ С. А. по мѣрѣ полученія отъ Г. Сочинителя. Дневникъ Масквичи, по причинѣ оправокъ и пополненій изъ другихъ книгъ, не поспѣлъ къ сей книжкѣ. — В.

СЕВЕРНАЯ ПЧЕЛА.

Выдаётся
по воскресеньям,
Четвергам и
Субботам.

Платит
за 125 копеек:
в С. П. бум. 60 р.
в переплетен. 70 р.

№

1.

Вторникъ, 1ое Января 1829.

Отечественныя вѣдомости. Въ Январѣ 1810 года повелѣно было издавать Государственные Слѣды — въ Январѣ 1817 года Императоръ повелѣлъ переименовать Слѣды въ Слѣды.

ВНУТРЕННІЙ ИЗВѢСТІИ

Самарскій, 31-го Января.

Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Января въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Января въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

СЕВЕРНАЯ ПЧЕЛА.

ГАЗЕТА ПОЛИТИЧЕСКАЯ И ЛИТЕРАТУРНАЯ.

№ 242.

Пятница, 25-го Октября.

1840.

ВНУТРЕННІЙ ИЗВѢСТІИ.

Самарскій, 25-го Октября.
Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Октября въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Октября въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Октября въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Октября въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Октября въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

Воспитанный Министромъ, состоявшійся сего Октября въ 14-й день, урядникъ войскъ Оренбургскаго казачьяго полка, который будетъ награжденъ за службу, которую онъ оказалъ вѣдомости сего съ перепечаткой.

Першыя старонкі газеты "Северная пчела". № 1, 1829 г. і № 242, 1840 г.

с. 63]. Менавіта Булгарын надрукаваў у сваім альманаху амаль усю камедыю "Горе от ума", калі твор быў яшчэ забаронены цэнзурай [13, с. 5]. З яе аўтарам А.С.Грыба-едавым Булгарын пазнаёміўся і па-сябраваў летам 1824 г. Тэмп Булгарына ўражае: тры самастойныя праекты за тры гады.

Яшчэ ў сярэдзіне 1824 г. М.Грэч, рэдактар часопіса "Сын Отечества", і Ф.Булгарын вырашылі рэарганізаваць свае часопісы і ўзяцца за супольны праект у складзе трох перыядычных выданняў: "Сына Отечества" — часопіса літаратуры, палітыкі і сучаснай гісторыі; "Северного архива" — часопіса аб гісторыі, статыстыцы, падарожжах, правазнаўстве і нормах; "Северной пчелы" — часопіса аб навінах па праблемах гісторыі, палітыкі, нормах [14, с. 44].

Ф.Булгарын паўгода спрабаваў дамагчыся дазволу на рэалізацыю праектаў [5, с. 573—576]. Паколькі ён заслужыў рэпутацыю прадпрымальнага выдаўца сярод вышэйшых чыноўнікаў, гэта яму ўдалося [9, с. 97]. З 1825 г. пачынаецца новы этап у дзейнасці Булгарына — ён стаў рэдактарам першай прыватнай газеты ў Расійскай Імперыі "Северная пчела". Газета, выходзячы тры разы на тыдзень,

стала папулярнай ужо ў першы год выдання. З 1831 г. пачала выходзіць штодзень, апроч выходных і святаў. У розныя гады тыраж газеты склаў ад 1,5 да 9 тыс. асобнікаў [9, с. 111]. Гэта былі ўнушальныя лічбы для свайго часу.

Нумар "Северной пчелы" складаўся з чатырох палос, кожная з якіх падзялялася гарызантальнай лініяй на дзве часткі. У верхняй частцы знаходзіліся тры пастаянныя раздзелы: "Унутраныя звесткі", "Навіны замежныя", "Вершы. Навы. Літаратура"; у ніжняй частцы — чатыры раздзелы: "Новыя кнігі", "Сумесь", "Літаратурныя навіны", "Нарады". "Северная пчела" атрымала права змяшчаць на сваіх старонках палітычныя звесткі (аб распараджэннях расійскага імператара, імператарскіх прыёмах, мерапрыемствах, якія тычыліся ўнутранага кіравання краінай, звесткі аб сучасных падзеях у замежных дзяржавах — пасяджэннях дзяржаўных органаў, прызначэннях на палітычныя пасады і г. д.). Дадзеную перавагу мелі таксама дзяржаўныя выданні — "Московские ведомости", "Санкт-Петербургские ведомости" і "Русский инвалид". У 1828 г. урад дазволіў "Северной пчеле" друкаваць тэатральныя рэцэнзіі [15, с. 157—158].

Газета асвятляла розныя бакі жыцця расійскага грамадства — ад палітычных навін да парад па вядзенні хатняй гаспадаркі і рэкламы абутковых майстэрняў. Навіны (у тым ліку замежныя), літаратурная мова і жывы змест газеты выгадна вылучалі яе на фоне афіцыйных выданняў. "В "Северной пчеле" стали впервые появляться плоды мысли неказенной [...]. Это была новость, и она не могла не сделать на публику приятно впечатление" [16, с. 217], — успамінаў другі наш зямляк, выдавец і рэдактар В.Пшацлаўскі. Сучаснік, журналіст і крытык М.Палявой прызнаваў: "Северная пчела" бесспорно занимает первое место между всеми русскими газетами" [17].

Ключавым напрамкам булгарынскіх публікацый у "Северной пчеле" была асвета чытачоў, прыцягненне ўвагі да паляпшэння якасці жыцця праз самаразвіццё і выхаванне духоўных якасцяў чалавека. Таксама Булгарын падкрэсліваў, што менавіта адукаванасць грамадства ўплывае на яго эканамічнае развіццё: "успехи просвещения могут поддержать нашу промышленность и упрочить ее существование. Пока мы будем только временными спекуляторами и простыми работниками, понятливыми и переимчивыми, а не самостоятельными мастерами, мануфактурная промышленность наша будет только дело временное, непрочное. В школу, детки купцов наших и фабрикантов, в школу, в Университеты, в Академию Художеств, за кисть, за циркуль, к реторте!" [18, с. 4].

Сам Булгарын не толькі быў прыхільнікам тэхнічных навінак на словах, але і сваім прыкладам дэманстраваў іх магчымасці. У 1833 г. ён паведамляў, што яшчэ ў 1829 г.

Булгарын быў актыўным прыхільнікам прамысловага прагрэсу, у тым ліку будаўніцтва чыгунак: "Мука, крупа, пенька, сало, кожи помчатся, в вагонах, по чугунной дороге, на обмен красок, пряностей, вина, хлопчатой бумаги, шёлку; фабричные изделия полетят на ярмарки. Порадуйтесь, гастрономы! Вы можете кушать свежая устрицы, полученные из Одессы или Петербурга там, где их теперь и видом не видали! А вы, почтенные хозяйюшки, можете из-за тысячи вёрст посылать в Петербург ваших телят, индеек и пулярд, а за двести вёрст, свежее масло и сливки. В городах учредятся конторы, которые будут принимать посылки, продавать вещи и высылать вам деньги. [...] Россия же [...] в 50 лет двинется вперед на 200 лет!" [19, с. 4].

набыў “друкарскую машыну” коштам 10 тыс. рублёў, якая друкавала ў гадзіну 1000 асобнікаў газеты “Северная пчела” [20, с. 4].

На старонках газеты Ф.Булгарын даваў гаспадарам сельскагаспадарчых уладанняў:

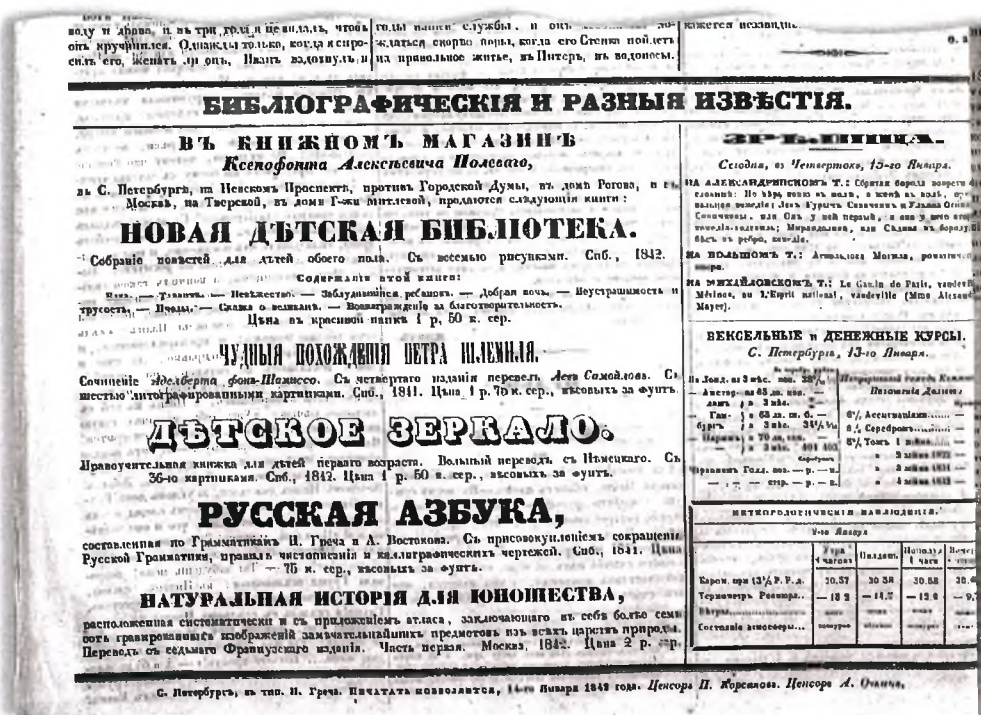
- выкарыстоўваць як навуковы, так і практычны вопыт сельскагаспадарчых распрацовак (правілы арганізацыі палёў, сістэмы вадазбору на іх, выкарыстанне ўгнаенняў, метады рыхлення розных відаў глебы) [21, с. 3];
- прымаць меры, каб мінімізаваць наступствы неспрыяльных прыродных умоў і пазбягаць частых неўраджаяў (пасеў розных збожжавых культур, распаўсюджванне бульбы, укараненне новых культур) [21, с. 3].

З чаго складаўся поспех “Северной пчелы”?

Па-першае, жывая мова публікацый Ф.Булгарына. Ён шчодро дзяліўся з чытачамі ўласнымі разважанымі аб вядзенні гаспадаркі і апошніх навінах, стане дарог і неабходнасці будаўніцтва чыгункі, навінах у свеце навукі і медыцыны, мастацкіх і прамысловых выставах, выхаванні дзяцей і ролі жанчыны ў грамадстве. Такі адкрыты дыялог з чытачом стаў інавацыяй у расійскім перыядычным друку.

Па-другое, асабістыя рэкамендацыі журналіста аб таварах і паслугах. Справа ў тым, што ў Расіі рэкламныя аб’явы маглі друкаваць толькі некалькі дзяржаўных выданняў. Булгарын неаднаразова спрабаваў атрымаць падобны дазвол, але беспаспяхова. Таму ён прыдумаў дзяліцца водгукамі на іх у сваіх фельетонах. Напрыклад, “страстный охотник ходит пешком, ходит много и далеко” — ён паведамляў у адным з фельетонаў аб тым, што замовіў у майстэрні Г.Пеля боты. Журналіст, як бы між іншым, заўважыў: “сапоги Г.Пеля сидят на ноге, как чулок. Вы не чувствуете, что имеете обувь” [22, с. 3].

Апроч паспяховай журналісцкай і рэдактарскай дзейнасці Ф.Булгарын быў заўважным літаратарам. Першай пробай яго пярэ на літаратурнай ніве сталі норавапісальныя нарысы, што змяшчаліся на старонках “Лите-

Старонка газеты “Северная пчела” № 11, 1842 г.

ратурных листков”, а потым “Северной пчелы”. Ён паказваў малаадукаванасць, нявяхаванасць як простага народа, так і эліты расійскага грамадства, сляпую пагоню за модай і звяртаў увагу на лепшыя сродкі да шчаслівага і поўнага сэнсу жыцця: “Вместо того, чтоб давать дорогие обеды, балы, играть в большую игру в вист и рыскать по магазинам, купите книги и займитесь чтением и в свободные часы от дел. Истратив 500 рублей в год на книги, вы сэкономите тысячи и приобретёте то, чего не найдёте ни за карточным столом, ни в бутылке, ни в контрдансе, а именно спокойствие, здоровье и познания, без которых человек с деньгами есть то же, что Мешок в басне Крылова” [23, с. 4].

Булгарын валодаў асаблівым майстэрствам слова, шчыра дапаўняў свае тэксты гумарам і добрай іроніяй. У канцы 1842 г. Булгарын напісаў: “Почти все газеты и журналы обещают на будущий год улучшения, распространения, усовершенствования! “Северная Пчела”, напротив, вовсе не обещает улучшений! Если б она могла быть лучше, то для этого не ожидала бы именно 1843 года, как будто прежде не надлежало быть хорошею!” [24, с. 2].

У гісторыі рускай літаратуры і журналістыкі Ф.Булгарын мае супярэчлівую рэпутацыю. З аднаго боку, да канца 1820-х гг. ён заваяваў трывалы літаратурны аўтарытэт. Чытачам ён быў вядомы як прафесійны журналіст, выдавец папулярных часопісаў і першай прыватнай газеты, надзелены літаратурным талентам і працавітасцю.

Аднак па меры ўмацавання яго статусу, уплыву ў грамадстве ўзмацнялася літаратурная палеміка з калегамі па пярэ [9, с. 45]. На думку літаратуразнаўцы А.І.Рэйтблата, абвастранне адносінаў Булгарына і шэрагу літаратараў адбылося пасля выхаду яго рамана “Іван Выжыгін” у 1829 г. [9, с. 31]. Нягледзячы на значны поспех твора сярод чытачоў, літаратары пушкінскага кола ацанілі раман адмоўна. На думку Рэйтблата, гэта было следствам барацьбы за чытача і прафесіяналізацыяй літаратурнай дзейнасці [9, с. 31—32].

Напрыканцы 1829 г. у літаратурных колах стала вядома пра супрацоўніцтва Ф.Булгарына з Трэцім аддзяленнем імператарскай канцылярыі. Вакол гэтага факта разгарэлася сапраўдная барацьба, у выніку якой

да пачатку 1840-х гг. аформілася негатыўная рэпутацыя літаратара як даносчыка, пісьменніка-графама-на, рэдактара “бульварнай” газеты. Адным з ключавых фактараў, які спрыяў фарміраванню падобнай рэпутацыі, сталі эпіграмы, скіраваныя супраць Ф.Булгарына. Сярод іх аўтараў былі такія знакамітыя вастра-словы, як А.С.Пушкін [25], П.А.Вязем-скі [26, с. 119—121] і іншыя.

Тым не менш галоўным праві-лам жыцця Фадзей Булгарын лічыў “читай, мужайся и говори правду”. Даследуючы факты яго біяграфіі і лі-таратурную спадчыну, можна пага-дзіцца з тым, што наш зямляк годна прайшоў свой жыццёвы шлях. Сын беларускага шляхціца стаў вядомым журналістам у Расійскай Імперыі, буйным выдаўцом і заснавальнікам першай прыватнай газеты ў краіне.

Разварот кнігі “Сачыненні Фадзея Булгарына. Том першы, частка першая”. 1827 г.

1. Булгарин, Ф. В. Воспоминания / Ф. В. Булгарин. — М. : Захаров, 2001. — 782 с. 2. Греч, Н. И. Записка о моей жизни / Н. И. Греч. — СПб. : А. С. Суворин, 1886. — 588 с.

3. Видок Фиглярин: письма и агентурные записки Ф. В. Булгарина в III отделение / публ., сост., предисл. и коммент. А. И. Рейтблата. — М. : НЛО, 1998. — 722 с.

4. Миллер, А. Западные окраины Российской империи / редкол. А. Миллер [и др.]. — М. : Новое литературное обозрение, 2006. — 608 с.

5. Дубровин, Н. Ф. Ф. В. Булгарин и Н. И. Греч (как издатели журналов) / Н. Ф. Дубровин. — Русская старина. — 1900. — № 7—9. — С. 559—591.

6. Кузовкина, Т. Д. Феномен Булгарина: проблема литературной тактики / Т. Д. Кузовкина. — Тарту : Kirjastus, 2007. — 160 с.

7. Рейтблат, А. И. Булгарин и III отделение / А. И. Рейтблат // Видок Фиглярин: письма и агентурные записки Ф. В. Булгарина в III отделение. — М. : НЛО, 1998. — С. 5—40.

8. Лемке, М. К. Николаевские жандармы и литература в 1826—1855 годах / М. К. Лемке. — СПб. : Книгоизд-во С. В. Бунина, 1909. — 614 с.

9. Рейтблат, А. И. Фаддей Булгарин: идеолог, журналист, консультант секретной полиции: статьи и материалы // А. И. Рейтблат. — М. : Новое литературное обозрение, 2016. — 632 с.

10. Булгарин, Ф. Новое значение старых слов / Ф. Булгарин // Литера-

турные листки. — 1824. — № 11—12. — С. 397—407.

11. Булгарин, Ф. В. Литературные призраки / Ф. В. Булгарин // Литературные листки. — 1824. — № 14. — С. 93—108.

12. Глушковский, П. Ф. Булгарин: эволюция идеологических и политических воззрений. Первая половина XIX в. / П. Ф. Глушковский. — СПб. : Алетейя, 2013. — 232 с.

13. Львова, Н. Н. Каприз Мнемозины / Н. Н. Львова // Булгарин Ф. В. Сочинения. — М. : Современник, 1990. — С. 5—22.

14. Акимов, Н. Н. Ф. В. Булгарин: литературная репутация и культурный миф / Н. Н. Акимов. — Хабаровск : ХТПУ, 2002. — 182 с.

15. Западов, А. В. История русской журналистики XVIII—XIX веков / А. В. Западов. — М. : Высшая школа, 1973. — 544 с.

16. Пшацлаўскі, В. Фадзей Бенедыктавіч Булгарын / В. Пшацлаўскі // Калейдаскоп успамінаў: у 2 т. // В. Пшацлаўскі; навук. рэд. і камент. А. Рэйтблат. — Мінск : Лімарыус, 2012. — Т. 2. — С. 212—229.

17. Полевой, Н. А. Взгляд на некоторые журналы и газеты русские [Электронный ресурс] / Н. А. Полевой // Московский телеграф. — 1831. — Ч. 37. — № 1. — Режим доступа: http://dugward.ru/library/polevoy/polevoy_vzglad_na_nekotorye.html. — Дата доступа: 04.12.2023.

18. Булгарин, Ф. Письма Ливонского пустынника о мануфактур-

ной промышленности, художествах, словесности, статистике, истории и проч. / Ф. В. Булгарин // Северная пчела. — 1834. — № 93.

19. Булгарин, Ф. Патриотический вопрос: могут ли существовать в России чугунные дороги и будут ли они полезны? / Ф. В. Булгарин // Северная пчела. — 1836. — 12 окт.

20. Булгарин, Ф. Выставка 1833 года / Ф. В. Булгарин // Северная пчела. — 1833. — 20 мая.

21. Булгарин, Ф. Помещичья беда / Ф. В. Булгарин // Северная пчела. — 1840. — 25 окт.

22. Булгарин, Ф. Женское сердце / Ф. В. Булгарин // Северная пчела. — 1838. — 30 марта.

23. Булгарин, Ф. В. Всемирный коммерческий перелом, или кризис / Ф. В. Булгарин // Северная пчела. — 1837 — 7 июля.

24. Булгарин, Ф. В. Журнальная всякая всячина / Ф. В. Булгарин // Северная пчела. — 1842 — 14 нояб.

25. Пушкин, А. С. Несколько слов о мизинце г. Булгарина и о прочем / А. С. Пушкин // Лицевая сторона и изнанка рода человеческого. — Москва : Азбука, 2007. — С. 416—419.

26. Русская эпиграмма второй половины XVII — начала XX в. / сост. и прим. В. Е. Васильева, М. И. Гилельсон, вступ. ст. Л. Ф. Ершова. — Л. : Сов. писатель, 1975. — 968 с.

У артыкуле выкарыстаны фота з адкрытых крыніц.

Паступіў у рэдакцыю 11.01.2024.